

Miscel·lània

Reptes i oportunitats en la investigació etnogràfica: Reflexions sobre vulnerabilitat i activisme

Challenges and Opportunities in Ethnographic Research: Reflections on Vulnerability and Activism

REBUT: 06/10/2025 ■ ACCEPTAT: 10/03/2026

Neixé Castellano Llordella / Departament d'Antropologia Social / Universitat de Barcelona / <https://orcid.org/0009-0005-2553-3238>

Júlia Perarnau Moles / Departament d'Antropologia, Filosofia i Treball Social (DAFTIS) / Universitat Rovira i Virgili / <https://orcid.org/0000-0001-7597-3139>

Resum

Aquest article té com a objectiu articular el conjunt de reptes i plantejaments que sorgeixen durant el primer any de doctorat a les dues autores, oferint respostes i reflexions basades tant en la bibliografia com en l'experiència personal. Els temes principals que s'aborden són la relació amb les persones amb qui treballem, la inclusió de les emocions en tot el procés d'investigació i els vincles entre activisme i acadèmia. El mètode utilitzat és una anàlisi de l'experiència personal en el treball de camp en contextos de conflicte i amb temes de violència de gènere. Les reflexions i vivències personals s'articulen juntament amb exemples i debats plantejats per altres autores amb les quals es dialoga, per tal d'enriquir els plantejaments de l'article. En conclusió, les autores reivindiquen una antropologia feminista decolonial, centrada en tres aspectes. En primer lloc, que tingui en compte la posició social de la investigadora i es qüestioni la dinàmica establerta amb les participants. En segon lloc, que inclogui les emocions com una part de la realitat estudiada. Finalment, que es constitueixi com una antropologia implicada, que busqui tenir un impacte i generar canvis en el context on es treballa.

Paraules claus

Epistemologia, metodologia, etnografia, emocions, antropologia activista.

Abstract

This article aims to articulate the challenges and approaches encountered by the two authors during their first year of doctoral studies, providing insights and reflections grounded in both literature and personal experience. The main themes addressed include the relationship with study participants, the integration of emotions throughout the research process, and the connections between activism and academia. The method used is an analysis of personal experience in fieldwork within conflict contexts and on topics related to gender-based violence. Personal reflections and experiences are combined with examples and debates raised by other authors, with whom a dialogue is established to enrich the article's propositions. In conclusion, the authors advocate for a feminist and decolonial anthropology focused on three aspects. First, one that considers the researcher's social position and questions the dynamics established with participants. Second, one that includes emotions as part of the studied reality. Finally, one that constitutes an engaged anthropology, aiming to create impact and foster change within its context.

Keywords

Epistemology, methodology, ethnography, emotions, activist anthropology.

INTRODUCCIÓ

Com a joves investigadores, sovint dubtem a l'hora d'escriure, publicar o compartir el nostre coneixement, sota la premissa que “encara no estem preparades” o “no tenim res a aportar”. No obstant això, és precisament la nostra condició d'investigadores principiants, la que ens planteja preguntes i reflexions metodològiques pròpies de l'experiència d'entrar al món acadèmic. Conscients que no tornarem a estar en el punt en el qual ens trobem actualment i que els dubtes que se'ns presenten s'aniran transformant a través de les nostres experiències, ens proposem escriure un article per deixar testimoni d'aquesta etapa i compartir(-nos). Al llarg del text articulem, recollim i ordenem les preguntes i els reptes que sorgeixen des d'un mateix context macrosocial: les dues autores som doctorandes que hem començat la tesi el 2023 en una universitat catalana.

Aquest article neix d'una trobada inesperada al Congrés Català d'Antropologia l'any 2024. Les autores, d'universitats, ciutats i interessos antropològics diferents, ens coneixem en un moment vital molt concret: l'inici de la nostra carrera investigadora com doctorandes de primer any. Així, doncs, ràpidament trobem similituds en les inquietuds que ens acompanyen: Què estem fent? Hem triat bé? Estem preparades pel món acadèmic?

Per contextualitzar d'on partim, destaquem que les dues autores vam estudiar el grau d'antropologia, una d'elles a la Universitat Autònoma de Barcelona i l'altra a la Universitat de Barcelona, entre els anys 2013 – 2020. A partir d'aquest punt, la primera autora¹ va treballar com a tècnica d'investigació a la Fundació Wassu-UAB i va cursar el màster d'Antropologia Mèdica i Salut Global a la Universitat Rovira i Virgili (2020) on ara està cursant el doctorat. Per altra banda, la segona autora va cursar el màster de Cultura Àrab i Hebrea a la Universitat de Granada (2021) i es va formar en Mediació Intercultural (2022). Actualment, està cursant el doctorat a la Universitat de Barcelona. La investigació de la primera autora se centra en els itineraris reproductius de les persones gestants a Catalunya, posant atenció als factors que els condicionen. Anteriorment, en el marc de la seva feina a la Fundació Wassu-UAB, va treballar amb temes de migracions entre Gàmbia i Catalunya i mutilació genital femenina (MGF d'ara endavant). Per altra banda, la investigació de la segona autora se centra en la intersecció entre turisme i conflicte a al-Khalil, Palestina. En aquest sentit, les dues treballem o hem treballat sobre temes delicats i contextos conflictius.

Des d'una perspectiva feminista i decolonial, les següents pàgines reflexionen sobre aspectes epistemològics, ètics i metodològics que ens hem plantejat en els nostres itineraris acadèmics: com ens relacionem amb la població amb la qual treballem? I quin rol tenen les emocions en el nostre procés d'investigació? A través d'aquestes dues preguntes ens aproximem a qüestions com la manera en què percebem a les interlocutores², l'ús de les entrevistes, les emocions com a material etnogràfic i qüestions ètiques en la investigació. Finalment, a tall de conclusió, explorem el binomi acadèmia-activisme amb la pregunta: es pot ser antropòloga i (no) ser activista?

Aquest és un article que planteja tantes preguntes com respostes, amb l'objectiu de compartir les inquietuds de l'etapa en la qual ens trobem, visibilitzar les preocupacions que apareixen dins l'acadèmia i, sobretot, ajudar altres investigadores principiants a sentir-se més acompanyades

¹ El text original conté els noms reals de les autores. Aquests han estat omesos per tal de garantir l'anonimat.

² Al llarg de l'article utilitzem el femení genèric com a decisió política, fent referència al subjecte omès “persona”.

en aquest camí. Al llarg del text articulem les nostres experiències amb les d'altres autores, amb la convicció que les doctorandes tenim molt a dir i a aportar als debats acadèmics actuals.

CONSIDERACIONS METODOLÒGIQUES: DUES ANTROPÒLOGUES A CAMP³

“I així segueixes. El teu viatge encara pot estar ple de dubtes.”

(Ahmed, 2019, p. 35).⁴

Com a resposta a la manera clàssica de fer etnografia que hem après amb les monografies llegides durant els nostres anys de formació, volem posar les experiències de les autores al centre del procés d'investigació. Com explica Nancy Scheper-Hughes, els etnògrafs han ignorat durant dècades la seva presència al camp, actuant com si els antropòlegs fóssim una entitat invisible que tan sols observa. Així, “l’etnògraf no havia d’examinar críticament les bases subjectives de les qüestions que plantejava (i les que no plantejava), del tipus de dades que recollia i de les teories que projectava sobre aquella varietat de “fets” inconnexos” (Scheper-Hughes, 1992, p. 34)⁵. Així, doncs, posem especial atenció a la nostra presència al camp i a la manera en què nosaltres mateixes afectem i impactem a la investigació i els seus resultats.

Aquesta perspectiva que seguim es va iniciar a finals dels anys 70, amb autors com Paul Rabinow, qui ja apuntava que tant les nostres preguntes com les respostes que obtenim estan històricament situades i són interpretacions mediades per la cultura (1977, p. 119). Més endavant, autores com Donna Haraway (1988) o Lila Abu-Lughod (1990) continuen reflexionant al respecte i defensen que, independentment del mètode utilitzat, cap coneixement està deslligat del seu context ni de la subjectivitat de la investigadora. Haraway, amb del concepte de coneixement situat, defensa que els punts de vista des dels quals estudiem la realitat no són mai neutres i proposa fer explícit el posicionament polític de la persona investigadora. Per la seva banda, Abu-Lughod (1990) qüestiona la possibilitat d’una etnografia neutral i distanciada, en mostrar que les investigadores sempre formem part d’allò que estudiem i ens trobem inevitablement situades en relacions concretes amb el camp.

Sarah Moser (2008) afegeix que, a part d’analitzar i explicitar el context des d’on es parla, cal també tenir en compte la personalitat de la investigadora i com les seves característiques concretes influeixen la relació que s’estableix amb els altres, així com la recollida i l’anàlisi de les dades. Aprofundint en aquesta línia, des d’una perspectiva més psicoanalítica, Liz Bondi (2003) defineix l’empatia com un procés en el qual ens projectem inconscientment en l’altre, buscant similituds i a la vegada diferències. Per tant, cal ser conscients dels límits de la reflexivitat, assumint que hi ha elements que queden en el nostre inconscient. Altres autores van encara més enllà, posant l’èmfasi en la construcció sociohistòrica de la veritat, que inclou també la

³ Masferrer Kan, E. (2017). “Un antropólogo de campo.” *Cuicuilco. Revista de Ciencias Antropológicas*, 68, pp. 85 – 119.

⁴ Traducció pròpia. Original en castellà: “Y así sigues. Tu viaje aún puede estar lleno de dudas.”

⁵ Traducció pròpia. Original en castellà: “el etnógrafo no tenía que examinar críticamente las bases subjetivas de las cuestiones que planteaba (y las que no planteaba), del tipo de datos que recogía y de las teorías que proyectaba sobre esa variedad de “hechos” inconnexos.”

interpretació temporal de la subjectivitat individual, tal com apunta Chris Weedon (1987, citada a Luttrell, 1990).

Aquest nou escenari introduït pel gir reflexiu o retòric, així com l'aparició de l'antropologia feminista, ens planteja també nous dubtes. Quin és l'equilibri adequat entre la subjectivitat de la vida, l'experiència, les relacions humanes, i l'objectivitat que demanen la ciència i l'acadèmia? Quines noves metodologies podem encara desenvolupar per trobar aquest punt intermedi? Per una banda, ens qüestionem la legitimitat d'estudiar “des de fora” altres cultures, des del nostre eurocentrisme, del qual reneguem, però no podem desprendre'ns.

Per l'altra, ens plantegem de quina manera hem d'incorporar la nostra vivència personal en les nostres tesis doctorals i reflexionem sobre què és una autoetnografia. Miren Guilló Arakistain (2013, citada a Fernández-Garrido & Alegre-Agís, 2019, p. 14) proposa quatre possibles nivells en l'aplicació de la dimensió autoetnogràfica. Personalment, reivindicuem la importància que tots els treballs antropològics (es defineixin o no com a autoetnogràfics) incloguin d'alguna manera els nivells plantejats per l'autora. És a dir, cal que les etnografies reconguin la vinculació personal de la investigadora amb el tema, incloguin una reflexió sobre la pròpia experiència fenomenològica del tema estudiat (o de la interacció amb el camp) i reflexionin sobre les vivències personals que impacten en la investigació, així com els vincles entre vida-investigació-participants.

El repte està, justament, en trobar l'equilibri adequat que permeti relacionar la teoria, el treball de camp i les nostres experiències, incorporant les motivacions i emocions que ens activen. Cal posar en relació aquests elements que hem après a conceptualitzar en categories separades, però que s'experimenten i viuen de manera conjunta i entrelaçada. En aquest sentit, ens qüestionem com explicar per què hem decidit treballar el tema escollit des d'una orientació concreta i com explicitar el rol de les emocions en aquest procés. En definitiva, aprofundir en el que Sam Fernández-Garrido (2025) anomena les “ecologías del asombro”.

L'antropologia feminista ens recorda que la perspectiva teòrica, l'epistemologia i la metodologia de les nostres investigacions són una part més de qui som nosaltres, com a persones i investigadores. Darrere de cada decisió metodològica, es troben les nostres biografies, que parlen des d'una perspectiva específica de classe, gènere, ètnia i cultura. D'aquesta manera, “ens aproximem al món amb una sèrie d'idees i marc de referència (teoria, ontologia) que especifiquen les nostres preguntes (epistemologia), examinades (metodologia, anàlisi) d'una manera específica” (Denzin & Lincoln, 2018, p. 16)⁶. De la mateixa manera que altres característiques de la nostra identitat, el plantejament de la investigació es defineix a partir d'un joc de poder entre l'estructura dominant (el moment sociohistòric en el qual hem nascut i vivim) i la nostra pròpia agència individual i col·lectiva dins del món universitari. Com diu Verena Stolcke “en tota teoria hi ha quelcom de biografia” (citada a Clua, *et al.*, 2008, p. 15).

Així mateix, les persones que participen en les nostres investigacions (Andrews, 2002; citat a Olesen, 2018) i la relació que establim amb elles, s'emmarquen en un context històric i social determinat. Aquests nous vincles traspassen les difuses fronteres entre àmbit laboral i personal. Per tant, és necessari posar atenció a la manera en què les característiques d'aquesta relació condicionen les dades obtingudes, els resultats i la seva posterior interpretació.

⁶ Traducció pròpia. Original en anglès: “The gendered, multiculturally situated researcher approaches the world with a set of ideas, a framework (theory, ontology) that specifies a set of questions (epistemology), which are then examined (methodology, analysis) in specific ways.”

DISCUSSIÓ

Com ens relacionem amb la població amb la qual treballem?

“Es podia ser antropòloga i ‘companheira’ al mateix temps? Dubtava que això fos possible i també em qüestionava les implicacions ètiques i polítiques que això tindria.”
(Scheper-Hughes, 1992, p. 26).⁷

Una de les solucions implementades per les institucions universitàries per cuidar els aspectes ètics de les investigacions socials és comptar amb l'aprovació del comitè ètic. A la Universitat de Barcelona, de moment, es tracta d'una mesura recomanada, encara que es preveu que sigui obligatòria a partir del 2024. En el cas de la Universitat Rovira i Virgili, aquest procés, que a vegades es converteix més en un tràmit burocràtic que en el procés d'autoreflexió que hauria de ser, és un requisit indispensable per a realitzar qualsevol investigació. El primer pas consisteix a contestar un formulari, a través del qual s'informa de les característiques principals de l'estudi proposat i es detecten els principals punts *sensibles*. Una d'aquestes preguntes fa referència a si treballes amb població vulnerable, sense oferir una definició prèvia d'aquest concepte.

A partir d'aquesta experiència, hem reflexionat sobre com conceptualitzem les poblacions amb qui treballem, preguntant-nos què significa l'etiqueta “vulnerable” i quines conseqüències pràctiques té o hauria de tenir en el nostre treball. Superant temporalment la problematització del concepte i assumint que en una determinada investigació treballem amb poblacions vulnerables, tenim el deure ètic d'actuar de manera diferent? No hauríem de cuidar els participants de les diferents investigacions de manera específica, adaptant-nos als requisits que la relació establerta i la situació personal demanin? Aquests són elements difícils de preveure, ja que necessitem flexibilitat en els dissenys d'investigació per a poder actuar en funció dels requisits del context.

Partim de la idea que la nostra mirada dona identitat a aquells a qui mirem, en el marc d'una interacció social on ens constituïm de manera relacional. Per tant, si percebem les participants com població vulnerable, necessitades de la nostra ajuda, ens posicionem en un ordre jeràrquic en el qual som les fortes i elles les dèbils, quan allò que és segur és que nosaltres les necessitem per a investigar. El mateix passa amb la voluntat de ser un altaveu per a les comunitats; nosaltres tenim quelcom que elles no tenen. Això encobreix l'extractivisme epistèmic, definit com “el saqueig d'idees per mercantilitzar-les i transformar-les en capital econòmic o per apropiari-se-les dins de la maquinària acadèmica occidental amb el fi de guanyar capital simbòlic”(Grosfoguel, 2016, p. 38)⁸. Ramón Grosfoguel parla d'aquesta idea a partir del concepte d'*extractivisme cognitiu* proposat per la intel·lectual indígena Leanne Simpson.⁹

En la mateixa línia, Rauna Kuokkanen (2007) reivindica la importància d'incloure les epistemologies indígenes, relegades als marges de l'acadèmia, per a transformar la manera com

⁷ Traducció pròpia. Original en castellà: “¿Se podía ser antropóloga y *companheira* al mismo tiempo? Dudaba de que eso fuera posible y también me cuestionaba las implicaciones éticas y políticas que ello tendría.”

⁸ Traducció pròpia. Original en castellà: “el saqueo de ideas para mercantearlas y transformarlas en capital económico o para apropiárselas dentro de la maquinaria académica occidental con el fin de ganar capital simbólico.”

⁹ Explicada i desenvolupada a l'entrevista de Klein, 2013.

es genera coneixement des de les universitats. Per altra banda, Linda Tuhiwai Smith (1999/2008) ens recorda que la crítica al positivisme i el gir postmodern emergeixen, precisament, de l'experiència de les persones que han estat tradicionalment investigades pels científics socials.

En relació amb el concepte de “vulnerable”, és interessant fixar-se en com han canviat els adjectius utilitzats per l'antropologia per definir els seus subjectes d'estudi al llarg de la història. Joel Robbins, en un article de 2013, argumenta que a finals dels 80 l'antropologia havia deixat definitivament d'estudiar als *altres* com els “salvatges” o els “primitius” i que, a principis dels anys 90, d'una manera bastant inconscient, el subjecte que pateix (*suffering subject*) va ocupar el seu lloc. Els subjectes vivint en el dolor, la pobresa, o sota condicions de violència o opressió, van passar a ser el centre dels treballs antropològics.

L'estudi de la MGF pot ser un exemple paradigmàtic d'aquest canvi. Categoritzada com una pràctica salvatge, és justament a finals dels 80 i principis dels 90, amb l'augment de les migracions i la població en diàspora, que es comença a conceptualitzar com una pràctica cultural que oprimeix a les dones. El canvi que es produeix és exactament aquest: es deixa d'estudiar la MGF com una pràctica de “salvatges” que afecta la població negra, per estudiar-la com una pràctica patriarcal on el subjecte que pateix són les nenes i les dones. Això es produeix dins del canvi de perspectiva general que explica Joel Robbins:

“

A principis de 1990, l'antropologia estava canviant la seva relació amb aquells que estudiava, passant d'una relació de distància analítica i comparació crítica centrada en la diferència a una relació de connexió empàtica i testimoni moral basat en la unitat humana. En aquest moviment, el trauma s'ha convertit en el pont entre cultures. A partir d'aquesta observació, entrem en un període de grans transformacions culturals en la manera en què Occident entén la seva relació amb el món en general, incloent-hi el sorgiment de discursos i institucions humanitàries i de drets humans en les seves formes contemporànies, així com l'aparició de les ONG com una característica clau de l'organització social global. (2013, p. 453).¹⁰

L'opressió patriarcal és, en aquest cas, el pont que uneix cultures i que permet *comprendre*¹¹ la pràctica de la MGF des de la mirada occidental. D'aquesta manera, s'articula també dins del marc dels drets humans i es converteix en una de les metes dels Objectius de Desenvolupament Sostenible¹².

Fent un pas més, Robbins (2013) proposa canviar aquesta mirada per posar el focus en com les persones en diferents contextos socials s'esforcen o lluiten per crear “el bé” a les seves vides, és a dir, explorar les diferents maneres en què la gent i els pobles organitzen les seves vides personals i col·lectives per fomentar allò que consideren bo, i estudiar com és viure almenys durant un període de temps a la llum d'un projecte així.

¹⁰ Traducció pròpia. Original en anglès: “How anthropology was in the early 1990s changing its relation to those it studied from one of analytic distance and critical comparison focused on difference to one of empathic connection and moral witnessing based on human unity. In this move, trauma was indeed becoming the bridge between cultures. With this observation, we enter the realm of very large cultural transformations in the way the West understands its relation to the wider world – transformations that include the rise of humanitarian and human rights discourses and institutions in their contemporary forms as well as the emergence of the NGO as a key feature of global social organization.”

¹¹ Hem escrit *comprendre* en cursiva per donar èmfasi al concepte. Des del nostre punt de vista, *comprendre* una pràctica com la MGF no significa justificar-la o validar-la sinó dotar-la de sentit en el seu propi context cultural. En aquest sentit, ens allunyem d'aquest aspecte del relativisme cultural que nega la possibilitat de fer valoracions morals de les pràctiques d'altres cultures.

¹² 5.3. Eliminar totes les pràctiques nocives, com el matrimoni infantil, precoç i forçat i la mutilació genital femenina.

Fent referència a la història personal, pensem en el cas de les nostres àvies maternes, que van iniciar un procés migratori familiar als anys de la postguerra civil espanyola el qual suposà deixar part de la seva cultura i identitat enrere per començar processos de canvi profunds, d'aculturació. La seva experiència vital es podria estudiar des de la perspectiva d'un col·lectiu vulnerable, però també podem centrar l'atenció en les estratègies de resistència i de lluita que els van brindar no només un espai de reivindicació de drets i expressió dels seus anhels vitals, sinó també un grup de pertinença cohesionat i sòlid on van poder desenvolupar la seva història de vida.

Les autores estem d'acord que l'empoderament demana decidir com expliquem la nostra història, amb els elements que ens són donats. L'etnografia i el treball antropològic en general són una bona oportunitat per reflexionar sobre això i possibilitar que les participants expliquin la seva història, amb els seus propis termes. En aquest punt, s'obren pas les propostes de metodologies participatives, perquè en l'actualitat, "l'antropòleg no és l'únic que té autoritat per parlar en nom dels altres" (Sansi, 2016, p. 69-70)¹³. I, com Roger Sansi, ens preguntem quina és llavors la seva posició.

Kim Etherington, en el seu treball sobre el trauma i els seus efectes corporals, proposa una metodologia en la qual deu persones, entre les quals ella mateixa, escriuen relats autoetnogràfics, en el marc d'un treball terapèutic. Per a ella era interessant poder pensar *amb* aquestes històries, en lloc de *sobre* elles (Etherington, 2005, p. 307). Aquesta diferenciació conceptual és interessant perquè ens permet aprofundir en com ens relacionem amb la informació obtinguda en les nostres investigacions i incorporar el component emocional en el procés d'anàlisi teòrica. Com explica Arthur W. Frank (1995, p. 23), pensar *sobre* una història és reduir-la al seu contingut i després analitzar-lo, mentre que pensar *amb* una història és experienciar-la en la vida pròpia i trobar en aquest efecte una certa veritat personal.¹⁴ Des del nostre punt de vista, aquesta podria ser una bona descripció del treball etnogràfic.

L'etnografia sempre ha suposat deixar que les vides de les altres persones —tradicionalment anomenades¹⁵— impactin profundament sobre la vida i l'experiència encarnada de la persona investigadora. Aquest impacte era el que permetia, a partir de la sensació d'estranyament o el xoc cultural, la comparació etnològica amb la cultura pròpia que es troba a la base del mètode. En l'actualitat, no ha canviat la relació profunda amb les històries de vida de les altres persones, sinó la importància i la centralitat que aquest procés pren en els textos etnogràfics, on es posa de manifest que les investigadores som persones vives, amb emocions i amb cossos, que ens relacionem amb altres persones, en uns marcs sociohistòrics concrets.

Per aquest motiu, l'antropologia només pot ser encarnada, en el sentit que consisteix a submergir-se, posar el cos en un nou context, deixar-se travessar o "afectar" (en paraules de Jeanne Favret-Saada, 2012) per la investigació. És en aquest punt que ens qüestionem de quina

¹³ Traducció pròpia. Original en castellà: "el antropólogo no es el único que tiene autoridad para hablar en nombre de los otros."

¹⁴ Traducció pròpia. Original en anglès: Arthur Frank (1995, p. 23) says: "To think *about* a story is to reduce it to content and then analyze that content... To think *with* a story is to experience it affecting one's own life and to find in that effect a certain truth of one's life."

¹⁵ Al llarg de l'article evitem l'etiqueta "informant" perquè entenem que aquesta redueix a les persones amb qui treballem a algú que merament ens proporciona informació. Així, doncs, preferim utilitzar el terme "interlocutora" o "participant", els quals fan referència a una relació bidireccional i més equitativa. Aquest canvi de terminologia subratlla la importància del diàleg en el qual ambdues parts interactuem, aportem i construïm coneixement de manera conjunta.

manera traçar els límits, si és possible, entre la vida personal i la investigació.

QUIN ROL TENEN LES EMOCIONS EN EL NOSTRE PROCÉS D'INVESTIGACIÓ?

*“Les veritats etnogràfiques són inherentment parcials, compromeses i incompletes”
(Geertz, 1973/1986, p. 7)¹⁶.*

Al llarg de la nostra formació ens han ensenyat a dur a terme etnografies objectives i rigoroses (termes que a vegades se'ns van plantejar com a sinònims), seguint criteris semblants als d'altres epistemologies científiques. Tal com apunta Rebecca Campbell “a causa que les tradicions de la ciència —que adopten el llenguatge desapassionat de la neutralitat i objectivitat de l'investigador— han dominat el desenvolupament primerenc de la investigació sociològica, no s'ha instat als investigadors a sentir, sinó a pensar” (2002, p. 16)¹⁷. Així doncs, releguem el component afectiu de la investigació, “ja sigui per modèstia, per por de comprometre el rigor de la feina feta, o per dubtes sobre el veritable valor de quelcom tan incontrolable” (Flores Martos, 2010, p. 17)¹⁸.

Al mateix temps, com a persones investigadores assumim que les nostres emocions formen part inseparable de la nostra experiència etnogràfica. A causa de les nostres temàtiques d'estudi, les dues autores hem escoltat històries dures o presenciat escenes marcades per la violència i l'opressió. Els sentiments, preocupacions o fins i tot somnis o malsons que tenim han donat forma a la nostra experiència investigadora, evidenciant que nosaltres afectem la investigació, al mateix temps que també ens veiem afectades per aquesta.

Tot això ens ha fet qüestionar el rol que tenen (o han de tenir) les nostres emocions en els projectes en què participem. Ruth Behar relata que li va resultar impossible investigar la vida d'altres persones d'una manera distant i desafeccionada, tal com s'esperava d'ella (2024, p. 319), i problematitza el rol privilegiat que l'antropologia tradicional ha atorgat a la distància etnogràfica i l'objectivitat. Per contra, defensa l'escriptura etnogràfica en primera persona i la vulnerabilitat (Behar, 1996) com a eines essencials per entendre la relació entre una mateixa, les participants i la investigació. De manera semblant, Mari Luz Esteban (2013) reconeix que ha necessitat anys per incorporar explícitament a la seva escriptura la relació entre vida i procés d'investigació, i defensa el valor del que és personal i subjectiu en la producció de coneixement.

En començar el nostre viatge reflexiu, el primer pas ha estat adonar-nos de la impossibilitat de desprendre'ns de les nostres emocions quan investiguem, no només perquè això implica assumir que les antropòlogues no som éssers que sentim, sinó perquè la mateixa dimensió afectiva ens

¹⁶ Traducció pròpia. Original en castellà: “Las verdades etnográficas son inherentemente parciales, comprometidas e incompletas.”

¹⁷ Traducció pròpia. Original en anglès: “Because the traditions of science, that adopt the dispassionate language of researcher neutrality and objectivity, have dominated the early development of sociological research, researchers have been enjoined not to feel but to think.”

¹⁸ Traducció pròpia. Original en castellà: “Ya sea por modestia, por miedo a comprometer el rigor del trabajo realizado, o por dudas sobre el verdadero valor de algo tan incontrolable.”

ha acompanyat al llarg del nostre recorregut acadèmic. Va ser la nostra curiositat per conèixer altres maneres d'entendre i viure el món que ens va impulsar a estudiar el grau d'antropologia quan teníem 18 anys. Posteriorment, les dues hem cursat un màster, motivades per l'interès i les ganes d'especialitzar-nos en una branca concreta de l'antropologia. Actualment, ens trobem realitzant una tesi doctoral per vocació, convençudes que els nostres temes d'estudi han de ser tractats i escoltats. Així, doncs, com podem obviar l'emocionalitat de les nostres investigacions quan aquesta n'ha sigut el motor?

El camí predoctoral que hem pres evoca, sens dubte, una gran varietat de sensacions i emocions: les nostres investigacions actuals es nodreixen d'il·lusió, curiositat i entusiasme que ens animen a escriure articles com el present. Tanmateix, formar part del món acadèmic també ens desperta incertesa, pressió i inseguretat. Ambdues autores ens vam incorporar oficialment als nostres respectius programes de doctorat l'any 2023 i, encara que estàvem emocionades per embarcar-nos en aquest nou camí, també teníem molts dubtes: seré capaç de fer una bona investigació? Tinc res interessant a escriure? Quin impacte tindrà la meua tesi? Aquestes preguntes poden estar relacionades amb el fet que les dues som exigents i perfeccionistes, però també amb què hem estat socialitzades com a dones i, sovint, ens envaeix la síndrome de l'impostor.¹⁹

Però, a banda d'això, la incertesa, pressió i inseguretat que sentim també apareixen per unes circumstàncies estructurals molt concretes: difícil accés als contractes predoctorals, precarietat laboral, jornades laborals sobrecarregades i un sistema competitiu basat en la meritocràcia. El manifest publicat pel Research Mental Health Organization (ReMo) l'any 2021 exposa que entre el 32% i el 42% del personal investigador presenta símptomes d'estrès, ansietat o depressió (Kismihók et al. 2021). De la mateixa manera, les investigadores predoctorals tenim més probabilitats d'experimentar símptomes relacionats amb problemes de salut mental que la població general (Hazel et al., 2021).

Rosalind Gill (2010) analitza com l'acadèmia representa un excel·lent exemple de la neoliberalització del lloc de treball i com les investigadores som, en molts aspectes, subjectes neoliberals modèlics. Efectivament, ens trobem en entorns acadèmics que prioritzen la productivitat ràpida (*fast academia*), la quantificació de resultats i l'acumulació constant de mèrits. Totes aquestes dinàmiques entren especialment en contradicció amb els temps i les formes de producció de la nostra disciplina, que requereixen processos lents, sostinguts i basats en la cura de les relacions, l'escolta i la reflexivitat.

Amb això en ment, hem d'incloure la nostra condició d'investigadores predoctorals a l'exercici de reflexivitat que fem sobre la nostra personalitat i posicionament social. A més a més, les emocions experimentades durant el viatge acadèmic també han de formar part de les nostres tesis doctorals – o articles – i ocupar un espai més enllà dels diaris de camp. Aquestes ens acompanyen durant la investigació i impacten en els resultats. Per tant, reconèixer la seva presència ajuda a ser més honestes amb nosaltres mateixes i les persones que ens llegeixen.

¹⁹ La síndrome de l'impostor és la sensació freqüent de no merèixer l'èxit propi i de ser un fracàs tot i un historial sostingut d'èxits. Això pot portar al perfeccionisme i a la por de cometre errors. No és una coincidència que, segons una enquesta de 5.000 persones, més de la meitat de les dones (54%) afirmessin haver-la experimentat, en comparació a només el 38% dels homes. L'estudi també va revelar que només un terç de les persones amb un nivell educatiu secundari havien reportat haver experimentat la síndrome de l'impostor. En contrast, les investigadores predoctorals tenim quasi el doble de probabilitats d'experimentar-la (62%). (Moss, 2023).

El segon pas ha consistit a reflexionar sobre el valor de les emocions – incloent les de la investigadora – com a material analitzable. Diverses etnògrafes que han treballat en contextos conflictius mostren com la seva resposta emocional al context les ha ajudat a comprendre i donar forma a la realitat estudiada, convertint-se en una font notable d'informació (Diphoorn, 2013; Shesterinina, 2019; Snounu, 2021; Widdow, 2000). En aquest sentit, Tessa Diphoorn afirma que les experiències carregades emocionalment han d'analitzar-se com components crucials de les dades recopilades (2013, p. 220). Així, doncs, en lloc de considerar les nostres emocions com un obstacle, hem de reconèixer que són dades empíriques rellevants: “les emocions emmarquen les dades, són part d'altres dades i funcionen com a dades per si mateixes” (Diphoorn, 2013, p. 204).²⁰

En el seu treball de camp, Juan Antonio Flores Martos (2015) va observar que integrar la seva pròpia emoció al rol d'investigador li va permetre compartir reflexions marcades per l'afectivitat i obrir nous temes de conversa amb les participants. En aquesta línia, l'antropòleg Ghassan Hage (2009) planteja la importància de participar en els alts i baixos emocionals col·lectius del grup amb el qual treballem, al mateix temps que adverteix de la dificultat i esforç (també emocional) de transitar entre el paper d'observador i participant que això comporta.

Quan decidim considerar el component afectiu de la investigació, cal preguntar-nos com gestionar-lo. És important que tant investigadores com participants sentim la investigació com un espai segur. Així, doncs, hem de tenir en compte l'impacte que les nostres inquietuds i preguntes poden tenir sobre les persones amb qui treballem. Al dur a terme entrevistes sobre temes delicats, ambdues autores hem presenciat situacions en què les interlocutores experimentaven emocions intenses que es manifestaven de manera clara, per exemple, a través del plor. Sempre que ens sentim segures i en un espai de confiança, les entrevistes poden ser una experiència d'alleujament i expressió de malestars. Igualment, aquestes també poden ser un espai de revictimització, en el qual es reviu situacions traumàtiques.

Davant d'això, cal també plantejar-nos com gestionar les nostres pròpies emocions. És clar que les mostres d'alegria són acceptables i també poden ser una bona estratègia per connectar amb la persona entrevistada quan ens explica fets agradables. Però, què passa quan la història de la nostra interlocutora o la situació que vivim generen en nosaltres un altre tipus de reaccions emocionals? És correcte que la investigadora es posi a plorar en un moment concret d'una entrevista? Hem de reprimir la nostra ràbia davant de situacions d'injustícia durant el nostre treball de camp?

Una de les autores reconeix haver plorat mentre arrestaven al guia turístic que l'acompanyava en un control militar, mirar amb ràbia als soldats israelians, sentir ansietat en intentar entrar a Palestina a través de l'aeroport Ben Gurion i sentir-se constantment incòmoda en saber que el simple color del seu passaport li permetia moure's lliurement, mentre que les persones amb les quals treballava no podien fer-ho. L'altra autora, per altra banda, ha reprimat les seves emocions en diferents entrevistes, quan escoltava històries de vida difícils i relats de les violències patides. En el seu cas es fa present el sentiment de no tenir les eines necessàries per poder sostenir les emocions que sorgeixen quan es reviu els moments relatats i la possible revictimització que això implica.

Per altra banda, posar paraules a les nostres experiències emocionals ajuda a visibilitzar

²⁰ Traducció pròpia. Original en anglès: “Emotions frame data, are part of other data, and function as data on their own.”

la dimensió afectiva darrere dels articles i llibres, fet que permet que les persones que ens llegeixin compreguin millor la investigació que hem dut a terme. Al mateix temps, pot servir com a eina de suport per a altres investigadores que es trobin en situacions similars.

REFLEXIONS FINALS: ES POT SER ANTROPÒLOGA I (NO) SER ACTIVISTA?

L'antropologia feminista s'ha caracteritzat per un compromís polític amb els grups i les persones amb qui treballa. D'aquesta manera, ha reflexionat sobre qüestions com el poder, la reflexivitat, l'agència o la subjectivitat. Des dels anys 90 les companyes feministes han generat no només debats sinó canvis importants en el desenvolupament metodològic i epistemològic de la disciplina. Alguns exemples concrets són les investigacions participatives, la prioritització de temes socials urgents d'abordar políticament i la validació de l'escriptura etnogràfica dialògica, que ubica al text tant a qui investiga com a qui és investigat i emfatitza les veus, opinions i agència de les dones (Lamas, 2018, p. 14).

Totes aquestes aportacions ens han inspirat a voler fer etnografies honestes, curoses i, sobretot, compromeses amb la realitat i les persones amb les quals treballem. Podria semblar que el compromís polític afecta el rigor metodològic i la validesa científica de la investigació. Contràriament, nosaltres considerem que aquest ens involucra al camp des d'una posició de participació i col·laboració. Aquest plantejament permet apropiarse a mètodes etnogràfics participatius que posen al centre les experiències i veus de les interlocutores i qüestionen la separació entre les categories "investigadora" i "participant".

A tall d'exemple, destaquem l'etnografia amb joves sords i les seves famílies de l'antropòloga Anne E. Pfister i el grup de joves de l'Instituto Pedagógico para Problemas del Lenguaje a Ciutat de Mèxic. Aquests van participar activament en totes les fases del procés etnogràfic: definició de temes i preguntes de recerca, observació, anàlisi de dades i representació etnogràfica. Per a l'autora, aquestes metodologies constitueixen una manera de fomentar el diàleg entre persones diverses, tant dins com fora de l'acadèmia, especialment en relació amb la defensa de drets i la justícia social (Pfister, 2024).

Tal com hem desenvolupat al primer apartat, reivindicuem que les persones amb les quals treballem no són subjectes sense veu, passius i que han de ser salvats. Reconsiderar la manera com conceptualitzem a les interlocutores és, per a nosaltres, un pas indispensable en el procés preparatori de la investigació, per no reproduir (o minimitzar) les actituds paternalistes pròpies de l'antropologia colonial.

En segon lloc, també hem argumentat que la investigació en si mateixa, en ser una part important de la nostra vida, té un impacte emocional sobre nosaltres que ha de ser atès i valorat. Les nostres emocions formen part de la investigació: modelen què i a qui preguntem, les respostes que obtenim, l'anàlisi de les dades i, fins i tot, els resultats. Considerem que incorporar la dimensió emocional a la recerca ens permet reforçar els vincles amb les participants, aprofundir en el coneixement de la seva realitat social i no només pensar-la, sinó també sentir-la.

Per tant, decidim no tractar les emocions com una resposta personal que ha de separar-se de la investigació —si és que podem separar "vida" i "investigació"— sinó com un element que

participa en tot el procés de producció del coneixement. Antropòlogues com Ruth Behar (1996, 2024), Mari Luz Esteban (2013), Tessa Dipphoorn (2013) o Fernández-Garrido & Alegre-Agís (2019) resolen aquesta tensió i ens mostren que una antropologia que incorpori les emocions no és només possible sinó també necessària. Des de la geografia, Maria Rodó-de-Zárate (2016) —a través dels *Relief Maps*— ha mostrat el potencial metodològic de les emocions per analitzar les desigualtats i les experiències quotidianes de violència, discriminació o exclusió en l'espai públic.

Seguint la mateixa línia, és imprescindible disposar de la formació i les eines per a l'acompanyament emocional, no només per a fer un bon treball de camp sinó per a poder treballar èticament, cuidar a les participants i cuidar-nos a nosaltres mateixes. Aquest és un plantejament que han fet altres autores com Jacqueline H. Watts (2008) qui proposa la necessitat d'establir estratègies d'autocura per a les etnògrafes o Anne Corden *et al.* (2005), que van decidir buscar acompanyament psicoterapèutic per a tota la investigació. Davant d'això, ens preguntem: Com a antropòlogues, disposem de les eines per a acompanyar i cuidar les persones amb les quals treballem, per exemple, durant una entrevista? Se'ns prepara per a aquestes situacions a les universitats?

Per a finalitzar, proposem una reflexió relacionada amb la intersecció entre acadèmia i activisme. Nosaltres partim de la idea que la base i el cos del treball etnogràfic, la seva essència, són les relacions amb altres persones. Aquestes relacions ens influeixen a les investigadores en tant que persones, però també a les participants i al camp que estem estudiant. Tota la investigació, des de l'elecció del tema d'estudi, està travessada per un conjunt de decisions personals i emocionals i, en aquest sentit, en la majoria dels estudis actuals, es desitja tenir un impacte concret en la realitat estudiada de manera explícita des de l'inici del projecte. El 20 de novembre de 2023, una de les autores escrivia al seu diari de camp:

“

És estrany veure com tot allò que he estat llegint als llibres d'història de Palestina s'està repetint. Està tornant a passar. Les històries que em van explicar els palestins que vaig conèixer al Líban o a Cisjordània tornen a prendre sentit. És encara més estrany veure tot això des de la distància, sentir que un context amb el qual estic familiaritzada canvia radicalment. I se suposa que he d'escriure sobre això des d'una mirada acadèmica? Durant els últims 43 dies no he pogut parar de pensar en què haig de fer, quina és la meva responsabilitat com a antropòloga, però també activista i, sobretot, amiga de molts palestins i palestines. Què puc fer des de la meva situació de privilegi per ajudar al fet que les veus palestines siguin escoltades?

La qüestió de “què hem de fer com a antropòlogues” ens ha acompanyat des de l'inici de les nostres investigacions, sigui escrivint sobre la MGF o les conseqüències de l'ocupació israeliana sobre la població palestina. Seguint a Mercedes Olivera ens preguntem: “En quin moment la investigació es transforma en acció i quin paper podem desenvolupar els investigadors en les diferents etapes del procés? Com investigador(es), hem de ser tan sols acompanyants, sense assumir majors responsabilitats?” (2015, p. 116).²¹

Investiguem per a crear un cos de coneixement crític sobre les realitats en les quals treballem, que incideixi a la societat i ajudi a promoure el canvi social. En un altre fragment del diari de camp, una de nosaltres escrivia: “A vegades sento que escriure aquesta tesi és una de les millors

²¹ Traducció pròpia. Original en castellà: “¿En qué momento la investigación se transforma en acción y qué papel podemos desempeñar los investigadores en las diferentes etapas del proceso? ¿Como investigadores(as), ¿debemos ser sólo acompañantes, sin asumir mayores responsabilidades?”

coses que puc fer per a solidaritzar-me amb el poble palestí.”²²

Per això, és important socialitzar el coneixement, així com les eines que s'utilitzen des de l'acadèmia per a construir-lo (Olivera, 2015), amb l'objectiu de practicar una antropologia “que es comuniqui àmpliament amb la ‘polis’ i amb el ‘públic.’” (Scheper-Hughes, 1995, p. 406).²³ Volem crear un coneixement que traspassi les barreres de l'acadèmia i interpel·li a persones que es troben a altres esferes alienes a les universitats i, especialment, al col·lectiu amb el qual treballem, en definitiva, una antropologia compromesa.

En aquesta línia, s'obre el debat sobre l'existència d'una antropologia objectiva, desvinculada o no-implicada. Treballem en i amb un context social compartit, en què les persones, com nosaltres, són actors de la realitat que habitem. Amb elles construïm, a través d'experiències i pràctiques, les característiques del fenomen que estudiem. Aquest posicionament obliga a reconsiderar la possibilitat d'una posició no activista i a interrogar fins a quin punt aquesta pretensió no remet a models clàssics de monografies que s'escrivien com descripcions asèptiques d'una veritat inqüestionable.

En el llibre *Anthropology and Activism* (2020) hi col·laboren una vintena d'investigadores que han desafiat el binomi antropologia-activisme des de diferents contextos. Per a les antropòlogues Anna J. Willow i Kelly A. Yotebieng (2020, p.1), ambdues categories no són excloents sinó que estan necessàriament entrelaçades. L'activisme és una manera de garantir la presència de l'antropologia en el debat públic i, sobretot, una estratègia per contribuir des de les ciències socials en la construcció d'un món més sostenible i equitatiu.

Aquest plantejament comporta reptes metodològics, ètics i pràctics que integrin la investigació i l'activisme. Per exemple, el llibre *Inclusive Ethnography: Making Fieldwork Safer, Healthier & More Ethical* (Procter & Spector, 2024) presenta les reflexions de tretze investigadores sobre com construir una antropologia més compromesa, segura i curosa. En aquest s'ofereixen eines concretes per al treball de camp, tant per a investigadores novelles com per a institucions universitàries.

Els aspectes plantejats en aquest article són alguns dels que considerem rellevants per a participar en una antropologia autoreflexiva, que s'impliqui en les realitats socials amb les quals treballa, que traspassi les fronteres de l'acadèmia i, en definitiva, que es constitueixi com una forma d'activisme. El text recull les nostres experiències i reflexions com a investigadores predoctorals i manifesta la importància d'abordar aquests temes en les diferents etapes formatives com a antropòlogues.

²² Fragment del diari de camp. 20 de novembre de 2023.

²³ Traducció pròpia. Original en castellà: “que se comuniquie ampliamente con la ‘polis’ y con el ‘público.’”

Contribucions d'autoria

Ambdues autores han participat conjuntament i de manera equilibrada en totes les fases de la recerca: conceptualització, treball de camp, anàlisi de dades, redacció, revisió i edició del manuscrit.

Fonts de finançament

Ambdues autores compten amb finançament per dur a terme la seva investigació predoctoral: FI-SDUR (AGAUR, Generalitat de Catalunya) i Martí i Franquès (Universitat Rovira i Virgili).

Declaració de conflicte d'interessos

Les autores de l'article declaren no tenir conflictes d'interès financers, professionals o personals que hagin pogut interferir inapropiadament en aquest treball.

BIBLIOGRAFIA

- Ahmed, S. (2019). *Fenomenología Queer: orientaciones, objetos, otros*. Edicions Bellaterra.
- Abu-Lughod, L. (1990). "Can There Be A Feminist Ethnography?". *Women & Performance: a journal of feminist theory*, 5(1), pp. 7-27. <https://dx.doi.org/10.1080/07407709008571138>
- Andrews, M. (2002). "Feminist research with non-feminist women: Meeting the challenge". *Feminism and Psychology*, 12(1), pp. 55-77. <https://dx.doi.org/10.1177/0959353502012001010>
- Behar, R. (2024). "Vulnerability: Finding a Latinx Approach to Life Writing". A: Villaseñor, M. J. & Fernández, C. J. (Editors). (2024). *The Routledge Handbook of Latinx Life Writing*. Routledge, pp. 319-331.
- Behar, R. (1996). *The Vulnerable Observer: Anthropology That Breaks Your Heart*. Beacon Press.
- Bondi, L. (2003). Empathy and Identification: Conceptual Resources for Feminist Fieldwork. *ACME: An International E-Journal for Critical Geographies*, 2(1), pp. 64-76. <https://doi.org/10.14288/acme.v2i1.708>
- Campbell, R. (2002). *Emotionally Involved- the Impact of Researching Rape*. Routledge.
- Clua, M.; Tamarit, L.; Ribas, F. & Blasco, R. (2008). "En toda teoría hay algo de biografía" Entrevista a Verena Stolcke" *Perifèria. Revista de recerca i investigació en antropologia*, 9, pp. 1-29.
- Corden, A.; Sainsbury, R.; Sloper, P. & Ward, B. (2005). "Using a model of group psychotherapy to support social research on sensitive topics." *International Journal of Social Research Methodology: Theory and Practice*, 8(2), pp. 151-160. <https://doi.org/10.1080/1364557032000119571>
- Denzin, N. K. & Lincoln, Y. S. (2018). "Chapter 1. Introduction. The Discipline and Practice of Qualitative Research." A: Denzin, N. K. & Lincoln, Y. S. (Editors). (2018). *The SAGE handbook of qualitative research*. Fifth Edition. SAGE Publications.
- Diphoorn, T. (2013). "The emotionality of participation: Various modes of participation in ethnographic fieldwork on private policing in Durban, South Africa". *Journal of Contemporary Ethnography*, 42(2), pp. 201-225. <https://doi.org/10.1177/0891241612452140>

Esteban, M. L. (2013). *Antropología del cuerpo. Género, itinerarios corporales, identidad y cambio*. Bellaterra Edicions.

Etherington, K. (2005). "Researching trauma, the body and transformation: A situated account of creating safety in unsafe places." *British Journal of Guidance and Counselling*, 33(3), pp. 299–313. <https://doi.org/10.1080/03069880500179400>

Favret-Saada, J. (2012). "Being affected". *HAU: Journal of Ethnographic Theory*, 2(1), pp. 435–445. <https://doi.org/10.14318/hau2.1.019>

Fernández-Garrido, S. (2025). *Artesanías biológicas. Por qué la biología y la clínica necesitan a las culturas intersex*. Bellaterra Edicions.

Fernández-Garrido, S. & Alegre-Agís, E. (Editors). (2019). *Autoetnografías, cuerpos y emociones (II): Perspectivas feministas en la investigación en salud*. Publicacions URV. <https://doi.org/DOI:%2010.17345/9788484248156>

Flores Martos, J. A. (2015). "Trabajo de campo etnográfico y gestión emocional: notas epistemológicas y metodológicas." *Ankulegi. Revista de Antropología Social*, 14, pp. 11–23.

Frank, A. (1995). *The Wounded Storyteller: Body, Illness and Ethics*. University of Chicago.

Geertz, C. (1986). *La Interpretación de las Culturas*. Editorial Gedisa. (Publicat originalment l'any 1973).

Gill, R. (2010). "Breaking the silence: The hidden injuries of neo-liberal academia." A: Ryan-Flood, R. & Gill, R. (Editors). (2009). *Secrecy and silence in the research process: Feminist reflections*. Routledge, pp. 228–244.

Grosfoguel, R. (2016). "Del extractivismo económico al extractivismo epistémico y ontológico". *Revista Internacional de Comunicación y Desarrollo*, 4, pp. 33–45. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=5862464>

Guilló Arakistain, M. (2013). "La in-corporación de la investigación: políticas de la menstruación y cuerpos (re)productivos". A: Manuel Roberto Escobar y Nina Alejandra Cabra (Editors). (2013). *Revista Nómadas*, 39. Universidad Central, pp. 233–245.

Hage, G. (2009). "Hating Israel in the field: On ethnography and political emotions." *Anthropological Theory*, 9(1), pp. 59–79. <https://doi.org/10.1177/1463499609103547>

Haraway, D. (1988). "Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective." *Feminist Studies*, 14(3), pp. 575–599. <https://doi.org/10.2307/3178066>

Hazell, C. M.; Niven, J. E.; Chapman, L.; Roberts, P. E.; Cartwright-Hatton, Sam; Valeix, Sophie & Berry, Clio (2021). "Nationwide assessment of the mental health of UK Doctoral Researchers." *Humanities and Social Sciences Communications*, 8(1), pp. 1–9. <https://doi.org/10.1057/s41599-021-00983-8>

Kismihók, G., Cahill, B., Gauttier, S., Metcalfe, J., Mol, S. T., McCashin, D., Lasser, J., Güneş, M., Schrijen, M., Grund, M., Levecque, K., Guthrie, S., Wac, K., Dahlgaard, J., Adi, M. N., & Kling, C. (2021). "Researcher Mental Health and Well-being Manifesto." Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.5788557>

Klein, N. (2013). "Dancing the World into Being: A Conversation with Idle-No-More's Leanne Simpson." *Yes! Magazine* [Publicat el 06/05/2013, Recuperat el 08/11/2024]. <https://www.yesmagazine.org/social-justice/2013/03/06/dancing-the-world-into-being-a-conversation-with-idle-no-more-leanne-simpson>

Kuokkanen, R. J. (2007). *Reshaping the University. Responsibility, Indigenous Epistemes, and the Logic of the Gift*. UBC Press.

Lamas, M. (2018). “¿Activismo académico? El caso de algunas etnógrafas feministas.” *Cuicuilco. Revista de ciencias antropológicas*, 25(72), pp. 9-30.

Luttrell, W. (1990). “Reviewed Work(s): *The Everyday World as Problematic: A Feminist Sociology* by Dorothy Smith. *Gender and Power* by R. W. Connell. *Feminist Practice and Poststructuralist Theory* by Chris Weedon.” *Spring, The Ideology of Mothering: Disruption and Reproduction of Patriarchy*, 15(3), pp. 635-640.

Masferrer, K. E. (2017). “Un antropólogo de campo.” *Cuicuilco. Revista de Ciencias Antropológicas*, 68, pp. 85 – 119.

Moser, S. (2008). *Personality: A New Positionality?* *Area*, 40(3), pp. 383-392.

Moss, R. (2023, 31 de octubre). *Imposter syndrome: Workplace prevalence by sector, gender and age*. *Personnel Today*. <https://www.personneltoday.com/hr/imposter-syndrome-prevalence-uk-research/>

Olesen, V. (2018). “Chapter 6. Feminist Qualitative Research in the Millennium’s First Decade. Developments, Challenges, Prospects”. A: Denzin, Norman K. & Lincoln, Yvonna S. (Editors). (2018). *The SAGE handbook of qualitative research*. Fifth Edition. SAGE Publications.

Olivera Bustamante, M. (2015). “Investigar colectivamente para conocer y transformar”. A: Leyva, X.; Alonso R., J.; Hernández, A.; Escobar, A.; Köhler, A.; [et al.]. (2015). *Prácticas otras de conocimiento (s): Entre crisis, entre guerras*, 3, pp. 105-124.

Pfister, A. (2024). *Participatory Ethnographic Methods: Collaborative data production, analysis and ethnographic representation*. A: Procter, C. & Spector, B. (Editors). (2024). *Inclusive Ethnography: Making Fieldwork Safer, Healthier & More Ethical*. Sage.

Procter, C. & Spector, B. (2024). *Inclusive Ethnography: Making Fieldwork Safer, Healthier & More Ethical*. Sage.

Rabinow, P. (1977). *Reflexiones sobre un trabajo de campo en Marruecos*. Ediciones Júcar.

Robbins, J. (2013). “Beyond the suffering subject: toward an anthropology of the good.” *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 19(3), pp. 447 – 462.

Rodó-de-Zárate, M. (2016). “Geografies de la interseccionalitat: Llocs, emocions i desigualtats.” *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, (82), 141-163. <https://doi.org/10.2436/20.3002.01.113>

Sansi, R. (2016). “Experimentaciones participantes en arte y antropología.” *Revista de Dialectología y Tradiciones Populares*, 71(1), pp. 67-73. <https://doi.org/10.3989/rctp.2016.01.001.06>

Scheper-Hughes, N. (1992). *La muerte sin llanto. Violencia y vida cotidiana en Brasil*. Editorial Ariel.

Scheper-Hughes, N. (1995). “The primacy of the ethical: propositions for a militant anthropology”. *Current anthropology*, 36(3), pp. 409-440. <https://doi.org/10.1086/204378>

Shesterinina, A. (2019). “Ethics, empathy, and fear in research on violent conflict”. *Journal of Peace Research*, 56(2), pp. 190-202. <https://doi.org/10.1177/0022343318783246>

Snounu, Y. (2021). “Positionality and self-reflexivity: Backyard qualitative research in

Palestine". *Research in Education*, 111(1), pp. 126 - 140.

Tuhiwai Smith, L. (2008). *Decolonizing Methodologies. Research and Indigenous Peoples*. Zed Books Ltd. (Publicat originalment l'any 1999).

Watts, J. H. (2008). "Emotion, empathy and exit: reflections on doing ethnographic qualitative research on sensitive topics." *Medical Sociology Online*, 3(2), pp. 3-14.

Weedon, C. (1987). *Feminist Practice and Poststructuralist Theory*. Basil Blackwell.

Widdowfield, R. (2000). "The place of emotions in academic research." *Area. Royal Geographical Society*, 32(2), pp. 199-208. <https://doi.org/10.1111/j.1475-4762.2000.tb00130.x>

Willow, A., & Yotebieng, K. (2020). *Anthropology and activism*. Routledge.

Fitxa bibliogràfica:

Castellano Llordella, N.; Perarnau Moles, J. (2026). Miscel·lània. Reptes i oportunitats en la investigació etnogràfica: Reflexions sobre vulnerabilitat i activisme *Quaderns de l'Institut Català d'Antropologia*, 42(1), 155-171. <https://doi.org/10.56247/qua.625> [ISSN2385-4472]

